

Inhoud

1	Voorjaar op de kwelder	7
2	Toen ganzen nog aan de bomen groeiden	16
3	Naar het hoge Noorden	25
4	Circumpolaire verspreiding en aantallen	38
5	Opvetten voor de grote reis	53
6	Blijven rotganzen als groep steeds bij elkaar?	72
7	De eerste keer in Dikson	93
8	Lemmingen	111
9	Poolvossen, dwergwezels en de wolf	128
10	Sneeuwuilen en middelste jagers	140
11	Tussen Taimyrmeeuwen op de Vogeleilanden	159
12	Broeden in de poolzomer	176
13	Oprukkende roodhalsganzen	214
14	Het rampjaar 2008	221
15	Nieuwe veren	233
16	Wieringer gangzers	260
17	Het ganzenroer	269
18	De zeegrasvelden van de Izembek Lagoon	278
19	Van zeegras naar cultuurgrasland	295
20	Oude rotten	301
21	Populatiedynamica	318
22	Bescherming en beheer	330
23	Terug naar Terschelling	340

Verantwoording en dankwoord 353

Literatuur 358

Register 362

1 Voorjaar op de kwelder

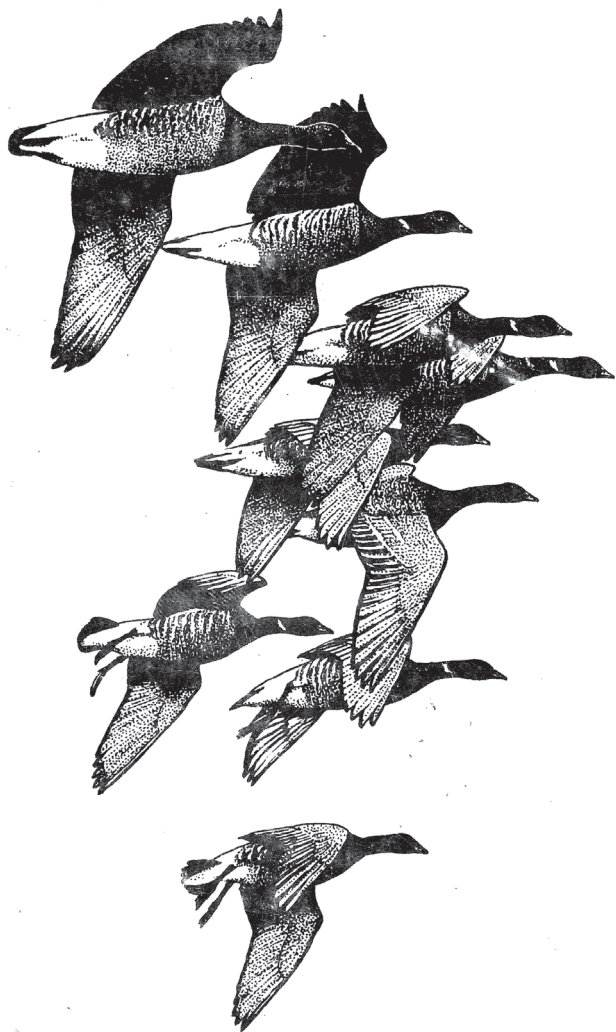
Achter op de Hoek, zoals de Terschellingers de Bosplaat noemen, staat een klein keetje. In het keetje zitten twee rotgansvangers. Wat zal de dag van vandaag hun brengen? Het is de eenentwintigste mei. Boven Ameland daagt het al, maar de zon moet nog opkomen. Het keetje staat aan de rand van een klein duin ten oosten van de Derde Duintjes en kijkt uit in zuidelijke richting over de kwelder. 200 meter verder gaat de kwelder via een smalle strook zeekraal over in het wad. Daar, zwemmend in zee, brengen rotganzen de nacht door.

‘Rrròòh, rrròòh’ klinkt het plotseling. De mannen kennen dit geluid maar al te goed. Het is het korte en toch zangerige geluid van rotganzen. Met een rollende r. Daar hebben ze hun naam aan te danken.

De eerste zes komen van het wad en vliegen pal over het keetje naar het noorden. Nog geen minuut later maken zich overal van de Waddenzee groepjes los en vliegen naar de Bosplaat. Het is vijftien over vier. De ochtendtrek is begonnen. Gisteren begon het om veertien over vier. Je kan er bijna de klok op gelijkzetten.

De meeste volgen de loop van de slenken die zich in de Bosplaat gesneden hebben. Ze strijken neer in de vlakte waar deze slenken in veel vertakkingen eindigen. Slechts een enkel groepje vliegt rechtstreeks over de Derde Duintjes naar die vlakte. Hier groeien, dankzij de beschutting van de stuifdijk, malse kwelderplanten als de felbegeerde zeeweegbree. De ganzen die over de duintjes hiernaartoe vliegen, weten kennelijk al precies waar ze heen willen, en hebben geen slenk nodig als leidraad. Een kwartier lang is het een drukte van belang. Dan zijn de laatste van het wad in de vlakte neergestreken. De ochtendtrek is voorbij. Tien minuten later komt de zon op en begint het land op te warmen.

De vele groepjes ganzen hebben zich op de Bosplaat aaneengesloten tot enkele grote groepen van vaak meer dan 1000 stuks. Er wordt

Pete Smith
1979

druk gegraasd. Hier en daar heft er een even waakzaam de kop op om dan weer snel door te grazen.

Op de smalle strook kwelder ten zuiden van het keetje zijn drie netten geïnstalleerd. Elk kan een oppervlak van 28 bij 10 meter bestrijken. De netten zijn zorgvuldig met allerlei aangespoeld plantenmateriaal gecamoufléerd, zodat ze op een natuurlijk vloedmerk lijken. In de buurt van de op scherp staande netten is echter niet één rotgans te bekennen. Wel scharrelen er twee bergeenden rond. Na verloop van tijd loopt het paartje bergeenden het duin in. Op zoek naar een geschikt konijnenhol om in te kunnen nestelen. Zwijgend begint de ene rotgansvanger de primus aan te maken. Eerst maar een bakkie koffie.

De afgelopen weken hebben ze al vaak rotganzen vlak voor hun keetje gehad. Maar steeds als de vogels al grazend binnen het bereik van een van de netten kwamen, gebeurde er wel iets onverwachts: er verscheen plotseling een grauwe kiekendief van achter het duintje en alle ganzen vlogen verschrikt op. Ook de verschijning van de zwarte kraai, die zijn nest in het baken op de Derde Duintjes heeft, is voldoende om de ganzen op de wieden te jagen. En dat terwijl de ganzenvangers soms al langer dan een uur geduldig hebben zitten toekijken hoe zo'n groep ganzen langzaam maar zeker naar het net toe graast.

In de eerste weken hebben de vangers ook nog graan voor de netten gestrooid om rotganzen te lokken. In gevangenschap zijn die dol op graan, maar op de Bosplaat talen ze er niet naar. Alleen holendui-ven en een enkele houtduif komen er op af. Eenmaal zelfs een fazantenhaan. Er graasde toen juist een groepje van 100 rotganzen tussen de keet en een van de netten in. De fazantenhaan kwam vanuit het duin achter de keet en moet geweten hebben dat daar graan lag. In ieder geval liep hij kordaat naar het uitgestrooide graan en dreef de groep rotganzen daarmee voor zich uit. Precies op het net af. Kennelijk vonden de ganzen zo'n pardoës doorstappende haan toch wat eng. Al twintig liepen er voor het net, en konden dus gevangen worden. De haan stevende door. Alle koppen van de ganzen waren nu omhooggegaan. Een enkele schudde met zijn kop, en plotseling vlo- gen ze allemaal op. Op dat moment kwam ook het net met volle kracht uit. Toch nog tien rotganzen gevangen. De fazantenhaan was

in geen velden of wegen meer te bekennen. Tien rotganzen. Dat is tot nu toe het enige resultaat van drie weken geduldig afwachten. Van 's morgens halfvier tot 's avonds negen uur. Zes lange dagen per week. Ganzen vangen is geen vetpot.

Het is volop lente. De rotganzen zien er goed doorvoed uit. Hun achterlijven zwaar van het vet. Echte hangkonten. Nog hooguit een week zullen ze hier in het Waddengebied blijven om dan aan de grote reis te beginnen naar hun Siberische broedgebieden. Het wordt steeds twijfelachtiger of de ganzenvangers dit seizoen nog een grote slag zullen slaan.

Rond een uur of negen beginnen de rotganzen weer terug te vliegen naar het wad. Het water is gezakt en het wad begint droog te vallen. Ze verspreiden zich over het drooggefallen wad. Kilometersver.

De ganzenvangers geven de moed nog niet op, want ze weten dat de ganzen in de loop van de middag met hoogwater weer terug zullen komen. Wat de ganzen precies naar het wad lokt, weten ze niet. Waarschijnlijk gaat het om groenwieren, die in de meizon snel groeien en de zwarte mosselbanken omtoveren in groene heuvels. Een paar dagen geleden waren ze ook tijdens laagwater op de kwelder blijven grazen. Die dag was het zwaarbewolkt en werd het niet warmer dan 13 graden. Nu is het kwik al tot 20 graden gestegen, en waarschijnlijk wordt het in de loop van de dag zelfs nog iets warmer. Misschien krijgen ze het in hun dikke donspakjes midden op zo'n warme voorjaarsdag gewoon te warm als ze op de kwelder zouden blijven, en gaan ze alleen al het wad op om verkoeling te zoeken.

Een halfuur voor hoogwater. De rotganzen zijn nog niet terug. De met groenwier begroeide mosselbanken moeten al zeker een uur ondergelopen zijn en de rotganzen kunnen daar nu niet meer bij. Zouden ze plotseling toch hebben besloten naar Siberië te vertrekken? Als je de eidereenden met hun pas uit het ei gekomen kuikens in de slenk ziet zwemmen, is het moeilijk voor te stellen dat die ganzen nog een enorme reis voor de boeg hebben voordat hun broedseizoen begint.

Maar nee. Daar komen ze alweer. Van ver over de Waddenzee vliegen allerlei groepjes naar de Bosplaat toe. De eerste komen op-

Familie rotganzen met vier jongen. De ouders zijn aan hun effen grijze rug te onderscheiden van de jongen. Rechts de vader, een derde van links de moeder. De witte eindzoompjes van de vleugeldekeren zorgen voor de witte dwarsstrepen op de ruggen van de jongen (foto Tom Voortman).

nieuw vlak over het keetje heen, waarin de vangers zich schielijk hebben teruggetrokken. Rotganzen zijn bang voor mensen, en met recht. Van de keet zelf trekken de ganzen zich echter niets aan. Als er alweer een paar honderd langs de keet naar de vlakte benoorden de duintjes zijn gevlogen, draait er een groepje van elf ineens bij en valt klapwiekend in. Op de kwelder vlak voor de keet. Dat ziet er goed uit. Het zijn twee gezinnen: een paartje met vier jongen en een paartje met drie jongen. Die jongen zijn nu bijna een jaar oud, maar zijn de hele winter bij hun ouders gebleven. Aan hun vleugeldekeren is nog te zien dat ze vorige zomer geboren zijn. Die hebben nog een smal wit randje. De ouders hebben een mooie effen grijze rug.

De jongen beginnen meteen te grazen. De oudervogels kijken nog waakzaam rond, maar gaan al gauw ook grazen. Eerst het vrouwtje, en daarna ook de gent, zoals de ganzenvangers een mannetjesgans

noemen. Vijf andere rotganzen vliegen over hen heen, draaien bij en strijken ook neer.

Na een halfuurtje grazen er al 200, ongeveer 100 meter benedenwinds van een van de netten. Er staat een zwakke zuidwestenwind. Gestaag lopen ze tegen de wind in. Recht naar het net toe. De mannen wachten gespannen af. Als er nu maar niet weer een verstoring komt.

Ineens vliegen alle ganzen op. Verdomme, weer die rotkraai, die zo nodig een rondje moet vliegen.

De kansen zijn gelukkig nog niet verkeken, want het groepje is zo'n 300 meter verder weer neergestreken en graast opnieuw richting net. Nu zouden er eigenlijk nog wat meer bij die groep moeten invallen. Dan neemt de kans om echt een grote slag te slaan toe.

In de vlakte benoorden het duintje dicht bij de stuifdijk graast een grote groep van ongeveer 1000 rotganzen. Als ze die nu eens hierheen konden krijgen.

De vangers besluiten dat een van hen die groep gaat opjagen, in de hoop dat die zich bij die 200 zullen voegen. Voorzichtig sluipt een van hen het keetje uit, en komt uiteindelijk, zonder dat de 200 het in de gaten hebben, via een omtrekkende beweging bij de stuifdijk. Door zijn verrekijsker ziet hij dat de 200 er nog zitten en nog steeds in de richting van het net grazen. Het opjagen van de grote groep is geen kunst. Met veel vleugelgedruis vliegt de hele groep op en splitst zich in de lucht in tweeën. 'Rrròòh, rrròòh, rrròòh' klinkt het. Een van beide groepen valt inderdaad in bij de 200. Vlak bij de vangplek. De andere verdwijnt in oostelijke richting. De man durft nu niet meer terug te gaan naar de keet. Het risico dat hij ze daar toch nog weer zou verstoren is te groot. Zijn maat moet het verder alleen doen. Hij klimt op de stuifdijk en kijkt door zijn verrekijsker naar de plek waar het net ligt. Als er nu maar geen kraai overkomt. Als de kiekendief zich nu maar gedeisd houdt.

In de keet kan zijn maat de kluiten aarde zien waarmee ze het vangbereik van het net hebben gemarkeerd. Als er voldoende ganzen rechts van die kluiten lopen, dan kan hij zijn slag slaan. Ze grazen recht op het net af. De eerste lopen al voorbij de kluiten. Tien ganzen zijn nu zeker te vangen. Toch nog maar even wachten. Der-tig lopen er nu binnen het vanggebied.

Waar zijn die kluiten nu gebleven? Er lopen nu zoveel ganzen dat de kluiten niet meer te zien zijn. De voorste vijf ganzen zijn nu 4 meter van het net verwijderd. Ze lijken niets in de gaten te hebben. De handen van de ganzenvanger trillen. Hij heeft moeite zijn verrekijker stil te houden bij het schatten van het aantal ganzen dat nu binnen het vangbereik van het net loopt.

Vanaf de stuifdijk kijkt zijn maat mee. Nu moet er toch een goede slag gemaakt kunnen worden. Waarom gebeurt er niets? Zou het net vastzitten?

Het net flitst uit en alle ganzen vliegen op. Even later hoort hij op de stuifdijk de zware dreun en ziet hij een wolk kruitdamp over de kwelder verwaaien in de wind.

Hij ziet zijn maat de keet uitstormen en rent zelf ook naar de vangplaats. Het net zit vol ganzen. Enkele spartelen nog wat om te ontsnappen, maar de meeste liggen beduusd onder het net. Doodstil.

Het net waarmee de rotganzen zijn gevangen is een zogenaamd kanonnet. De ganzenvangers doen dit niet voor de kost, het zijn

Nadat het kanonnet over de ganzen heen is geschoten, valt het naar beneden met de ganzen eronder (foto Martijn de Jonge).

Terwijl de rotgansvangers de vogels uit het net halen, is vlak naast hen een ontsnapte mannetjesrotgans op het net geland, vlak naast zijn gevangen familieleden. Zo sterk is de familieband (foto Martijn de Jonge).

biologen anno 1976. Vijf projectielen, afgevuurd uit speciaal geconstrueerde mortieren, hebben het net over de groep ganzen heen getrokken.

Het is nu zaak ze er zo snel mogelijk onder vandaan te halen en in speciale linnen bewaartentjes op te bergen. Daarin kunnen de ganzen staan en komen meteen tot rust. De tentjes zijn onderverdeeld in kleine vakjes waar vier ganzen samen in kunnen. In totaal hebben ze er vierenzeventig gevangen. Voor het eerst zijn er zo vlak voor het vertrek naar de broedgebieden, op 21 mei, rotganzen gevangen en kan vastgesteld worden hoe zwaar ze zijn vlak voor de lange reis naar Siberië. Ze worden allemaal gemeten, gewogen en geringd. Ze blijken nu veel zwaarder te zijn dan in de winter. Om beide poten krijgen ze een plastic kleurring met een inscriptie erop. Een letter of cijfer dat driemaal rondom de ring wordt herhaald, zodat later door een telescoop precies gezien kan worden om welke gans het gaat. Iedere gans krijgt zo als het ware zijn eigen unieke paspoortnummer, en kan door een telescoop herkend worden zonder dat hij opnieuw gevangen hoeft te worden. Op deze manier zijn

in Oost-Engeland vanaf 1973 al honderden rotganzen geringd. Een van de zojuist gevangen ganzen blijkt al geringd te zijn. Ruim drie maanden geleden door een collega in Essex. Op 3 en 13 mei 1976 was deze gans al vlak bij de keet gezien. Door dergelijke waarnemingen is nu bekend dat de rotganzen die langs de Engelse kust overwinteren in het voorjaar naar het Waddengebied trekken om daar nog twee tot drie maanden te pleisteren.

Na het ringen, meten en wegen worden de ganzen weer in de bewaarkooien teruggestopt, zodat ze als groep weer losgelaten kunnen worden. Bij het wegvliegen is goed te zien hoe zwaar ze nu zijn. Net als een eidereend moeten ze eerst een aanloopje nemen om los te komen. Laat je in de winter gevangen rotganzen los, dan vliegen ze veel gemakkelijker op. Zonder aanloop. Bij het opvliegen valt op dat ze raar met de poten trappelen, en daardoor niet zo strak als normaal wegvliegen. Kennelijk moeten ze nog even aan die nieuwe pootringen wennen. Het moet ook een raar gevoel zijn als je ineens ongevraagd ringen om je poten hebt gekregen.

Ganzen die al wat langer met die ringen rondvliegen, trekken zich er gelukkig niets meer van aan.

Als de ganzen in de herfst terugkeren, gaan de onderzoekers proberen de geringde ganzen terug te zien om erachter te komen of juist de zwaardere rotganzen met meer jongen terugkomen. Omdat eerstejaars ganzen de hele winter bij hun ouders blijven, kan de hypothese getoetst worden of de conditie die rotganzen hier in het Waddengebied opbouwen van doorslaggevend belang is voor hun broedsucces 5000 kilometer verderop in hoogarctisch Siberië.